

TELEGDY BALÁZS

A ROMÁNIAI MAGYAR SZOCIOLÓGIA TÚLÉLÉSI
STRATÉGIÁI AZ 1944-1971-ES PERIÓDUSBAN

Székesi Levente: *Limitele Supraviețuirii – sociologia maghiară din Transilvania după 1945*, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kolozsvár, 2021, 264 oldal

Ahogy a szerző a bevezetőben is hangsúlyozza, a kelet- és közép-európai szociológiának, többek között, abban áll a sajátossága, hogy a társadalmi megismerésen túl, jellemzően a társadalmi reformok meghonosítására is törekedett és e kettős tevékenységtől várta a legitimitását.¹ Éppen ezért, a kelet- és közép-európai szociológiatörténetet nem is érdemes kimondottan csak az eszmetörténet szempontjából elemezni, mert a társadalmi – konkrétan a politikai kontextus – a 20. században (is) megszabta a szociológia művelésének a keretét.

Közelebbről nézve a könyv által elemzett tematikát, kijelenthető, hogy a romániai magyar szociológiatörténet egy kicsit a „mostohagyereke” volt mindkét főramú nemzeti szociológiatörténetnek, mivel úgy a romániai (ami alatt román értendő), mint a magyar (ami alatt magyarországi értendő) a legtöbb esetben átsiklik a romániai magyar szociológus – vagy az egyéb területről érkező szerzők – szociológiai jellegű munkásságán. Ez a kettősség – és egyben dilemma – a mai napig fennáll, hisz a romániai magyar szociológus (és természetesen nemcsak) is el kell döntse, hogy kinek szánja az eredményeit: ha a magyar közönségnek, akkor ezek az eredmények jó eséllyel soha nem kerülnek be a román szociológiai diskurzusba és ugyanez természetesen fordítva is igaz.

Visszatérve a Székesi Levente könyvéhez, fontosnak tartom megjegyezni, hogy ennek az alapját a szerző doktori disszertációja képezi, amelyet a Bukaresti Doktori Iskola szociológia szakán védett meg és amelynek a vezetője Rostás Zoltán professzor volt.² A mű felépítése gyakorlatilag a szerző által

¹ L.: LARIONESCU, Maria: *Istoria Sociologiei Românești*, Editura Universității București, București, 2007, 138. p.; MUCHA, Janusz: *Sociology in Central and Eastern Europe or East European Sociology: Historical and Present*, *Sociologia*, 41(6), 2009, 507–525. p.

² A könyv ugyanakkor egy olyan sorozatba illeszkedik, amelyet a Rostás Zoltán által vezetett szociológiatörténeti doktori disszertációk képezik és amelyek a 20. századi, jellemzően az erdélyi magyar szociológusok munkásságát igyekeznek megismertetni a romániai szakmával. Kronológiai sorrendbe haladva, az első volt a Salamon Márton László dolgozata, illetve annak a könyvként megjelent verziója (SALAMON Martin Ladislau: *Un aliat uitat. Relațiile româno-maghiare în sociologia interbelică*, Editura Tracus Arte, București, 2014), majd azt követte Telegdy Balázs disszertációja, valamint annak

megfogalmazott négy hipotézis által tárgyalja végig az elemzett időszakot, egy egységes diskurzív mezőbe foglalva ezt.

Az elemzett periódusnak, Romániában, nincs egybehangzó, kollektívan elfogadott korszakolás, ettől függetlenül több szerző³ is kísérletet tett arra, hogy ezt a korszakot néhány, utólag mérőföldkőnek tekinthető esemény alapján, szakaszokra bontsa és amelyet Székedi szintetizál. Annak érdekében, hogy az olvasónak könnyebb legyen ezeket a szakaszokat a magyarországi eseményekhez igazítani, párhuzamosan nézzük meg a Szabari⁴ által nemrég megjelent szociológiai történeti szempontból történő korszakolást.

E párhuzam láttán a szerző jogosan hivatkozik Bosomitu⁵ azon megállapítására, hogy bár a kelet- és közép-európai országok nagyon különböző fejlődési utat jártak be, a szociológia újjászületése ezekben az országokban úgy tűnik, hogy közös jelenség. Ez a megállapítás igazából nemcsak a párhuzamosság tényére világít rá, hanem a szovjet befolyás mértékére is, hiszen ha megnézzük a magyarországi és a romániai korszakokat, akkor egyértelműen azonosítani lehet azokat a bel- és külpolitikai lépéseket, amellyel a Szovjetunió hatással volt az érdekszférájába tartozó államokra. Elég, ha csak a kommunista hatalomátvételre és annak belpolitikai hatásaira gondolunk úgy Magyarországon, mint Romániában, vagy a Hruscsov által meghirdetett enyhülésre, valamint annak a politikai hatásaira, amely a szociológia alakulására is markánsan hatott, és ezeket a szakaszokat a szerző érzékletesen szemlélteti is. Ugyanakkor az is látható, hogy ez a párhuzam nem teljes, hiszen a kommunista periódus utolsó szakaszában a két ország majdnem teljesen ellentétes utat jár be.

könyvként megjelent változata (TELEGDY Balázs: *Cazul Venczel József: destinul unui sociolog gustian maghiar ardelean*, Presa Universitară Clujeană. Kolozsvár, 2016).

³ A teljesség igénye nélkül: LARIONESCU: *i.m.*; ZAMFIR, Cătălin – FILIPESCU, Iancu – ILIE, Simona – MIHALACHE, Flavius: Seven stages of turbulent social history of the Romanian sociology, *Inovația socială*, 4(2), 2012, <http://www.inovatiiasociala.ro/wp-content/uploads/2018/03/2012_4_2_zamfir.pdf> (letöltve: 2022. 01. 21.); ROSTÁS Zoltán: O istorie nefardată a reabilitării sociologice românești, *Transilvania*, 11-12/2012, 88-100. p.

⁴ SZABARI Vera: A magyar szociológia főbb korszakai (1900-2010). Folytonosság vagy megszakítottság?, In: Uő.: *(Disz)kontinuitások. A magyar szociológia 1960 és 2010 között*, Napvilág Kiadó – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2020, 328. p.

⁵ BOSOMITU, Stefan: In the Age of „Misery”: the Romanian Sociology During the Communist Regime (1948-1977), In: *New Europe College – Ștefan Odobleja Program Yearbook 2011-2012*, 2012, 43-82. p., <<http://www.nec.ro/pdfs/publications/odobleja/2011-2012/>> (letöltve: 2022. 01. 22.).

1. táblázat

A romániai és magyarországi szociológia szakaszainak az összefoglalója

Románia ⁶		Magyarország ⁷	
Periódus	A korszak rövid jellemzése	Periódus	A korszak rövid jellemzése
1944–1947	„Kegyelmi időszak” a két világháború közötti kutatási projektek folytatása, valamint új projektek indítása, amelyek célja az alkalmazható ismeretek megszerzése. Az intézményi keret újragondolása.	1945–1948	„Koalíciós időszak”, ahol a nyugat-európai és egyesült államokbeli szociológia ismeretek magyarországi meghonosítása, és az intézményes keret kiépítése volt a cél.
1948–1958	A szociológia betiltásának időszaka (szórványos és álcázott próbálkozás a szociológia elfogadtatására).	1949–1960	A szociológia megszüntetésének az időszaka (álcázott próbálkozás szociológia jellegű kutatások végzésére).
1959–1964	A szociológia lassú politikai rehabilitációja.	1961–1973	A szociológiai intézményrendszer fokozatos újralétesítése, reformszocializmus, a Kádár-korszak konszolidációja.
1965–1976	A szociológia intézményeinek újbóli képülése (úgy kutatási intézetek, mint egyetemi képzés), Dimitrie Gusti (és a Bukaresti Szociológia Iskola) - részleges - rehabilitációja.		
1977–1989	A szociológia újbóli teljes marginalizációja, majd beszüntetése.	1974–1989	Kettősség szakasza: „professzionalizáció”, ugyanakkor „bezárkózás” és „a kritikai szociológia feladása” jellemzi ezt a korszakot.

A fenti korszakolás abban is segít, hogy a Székedi könyvét időben behatároljuk: mivel a szerző vállaltan (még ha ez az alcímből nem is derül ki pontosan)

⁶ SZÉKEDI Levente: *Limitele Supraviețuirii – sociologia maghiară din Transilvania după 1945*, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kolozsvár, 2021, 15. p.

⁷ SZABARI: *i.m.*, 24–31. p.

csak az 1944–1971-es periódust elemzi és ehhez az elemzéshez három módszerrel hív segítségül: a kvalitatív dokumentumelemzést, amelyet kiegészít az oral history, valamint a mikroszociológia módszereivel.

Hogy az olvasó képet kapjon a befektetett munkáról, röviden megemlítem azt a mennyiségű cikket, illetve azok megjelenési helyét, amely a kutatás alapját képezték: *Világosság* napilap (Kolozsvár, 1944–1945: 56 cikk), *Utunk* folyóirat (Kolozsvár, 1946–1956: 205 cikk), *Korunk* folyóirat (Kolozsvár, 1957–1964: 493 cikk), *Művelődési Útmutató* majd később *Művelődés* folyóirat (Bukarest, 1953–1964: 29 cikk), *Lupta de clasă* (Bukarest, 1948–1960: 90 cikk), *Probleme economice* (Bukarest, 1958: 10 cikk) és *Valóság* folyóirat (Budapest, 1945–1948 és 1958–1964: 133 cikk).

Az elemzett periódus kutatási anyagának túlnyomó többsége e fenti folyóiratok valamelyikéből kerül ki, és szolgálnak úgy személtető anyagként, mint elemzési egységként ahhoz, hogy a szerző a munkahipotéziseit ellenőrizni tudja. Ezek a munkahipotézisek a következők voltak:

1. A romániai magyar szociológia által elemzett témakörök nagymértékben azonosak a román szociológusok által elemzett témakörökkel. Ezt a hipotézist sikerült igazolni, ugyanis a Bukarestből érkező direktívák és legitimnek tekintett kutatási témakörök mindenkire vonatkoztak Románia területén.

2. A kisebbségi identitás, vagyis az együtt élő nemzetek problematikája sajátos és kitüntetett helyet foglal el a romániai magyar szociológiában. Ezt a hipotézist csak részben sikerült igazolni, ugyanis a kommunista internacionálé tükrében a nemzeti identitás kérdéskörének a tárgyalás elég kényes téma volt, mert az a hivatalos direktíva szerint már meghaladottnak volt tekintve (amely tárgyalása veszélyesen visszamutathat a múltba).

3. A falu, mint a kutatás tárgya több szempontból is (újra) a figyelem középpontjába került: mint „aktuális” kutatási téma (a falusi társadalomban bekövetkezett változások a rendszerváltás, az iparosodás és kollektivizálás következtében, amely kiegészült egy jelentős néprajzi érdeklődéssel), mint a Gusti-féle szociológia iskola eredményeinek és módszereinek a népszerűsítése magyar nyelven, valamint visszatérés a két világháború között elkezdett erdélyi (magyar) falumunka mozgalomhoz és monografikus (Gusti-féle szociológiai értelemben) kutatásokhoz. Ez a hipotézis is beigazolódt, mert a különböző korszakokban, hol egyik, hol a másik témakör vált legitimmé.

4. A romániai magyar szociológia túltekint Románia határain és szélesebb körben tájékozódott a nemzetközi szociológiai témák és módszerek tekintetében, mint a romániai szociológusok jelentős része. Ez a hipotézis is beigazolódt, hiszen például a *Korunk* folyóirat számos olyan recenziót jelentetett meg, amelyek a magyarországi szerzők publikációi voltak. Mi több, a szerző szerint, a *Korunk* folyóirat (már amikor nem a „keményvonalas” irányt követte) a budapesti *Valóság* folyóirat szerkesztési elveit tekintette mintának, ter-

mésztesen adaptálva ezt a romániai magyar valósághoz, lehetőségekhez és elvárásokhoz.

A könyv fejezetei gyakorlatilag a fent ismertetett négy munkahipotézis mentén elemzi a korábban ismertetett szakaszok jellegzetességeit, ahol a publikációk tematikájának az ismertetésén túl a szerző körbejárja azokat a – jellemzően politikai – határokat, amelyek keretet szabtak az adott korszakban publikálható írásoknak.

A jelen kötet szerzője a könyve által szakmailag rehabilitál, illetve visszahoz a köztudatba jónéhány romániai magyar szociológust, mert egy kicsit olyan helyzetben vagyunk, mint a szociológiatörténet oktatásának az első előadásán, amikor a szociológia előfutáiról szokás beszélni. Nos ezek az előfutárok sem voltak szociológusok, de az utólag íródott szociológiatörténet erre a „rangra” emelte őket. Székedi Levente a könyve által pedig jónéhány szociológust újra legitimál, és visszahoz a kollektív szakmai emlékezetbe.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy Székedi könyve egyben egy forrásmunka is a romániai román szociológusok vagy szociológia iránt érdeklődő közönség számára, mivel követve Salamon⁸ és a Telegdy⁹ által elkezdett utat, a szerző, a könyve mellékletében számos olyan cikk román nyelvű fordítását is közli, amelyek szemléletesen visszatükrözik a könyvben ismertetett korszakok jellegzetességeit úgy formai, mind tartalmi szempontból.

⁸ SALAMON: *i.m.*, 314. p. Salamon a könyvének a mellékletében számos, jellemzően az *Erdélyi Fiatalok* tagjaik között folytatott levelezés román nyelvű fordítását közli.

⁹ TELEGDY: *i.m.*, 182. p. Telegdy a könyvének a mellékletében számos Venczel József által írt cikk román nyelvű fordítását tartalmazza.